

יתרא הישמעאלי: הניצוץ הטוב בישמעאל¹ פרשת לך לך, תשע"ו

1) בראשית (לך לך) – פרק יז

א ויהי אברם, בן תשעים שנה ותשע שנים; וירא ד' אל אברם, ויאמר אליו אני אל שקי התהלך לפני ויהיה תמים. ב ואתנה בריתי ביני ובינך; וארבה אותך, במאד מאד. ג ויפל אברם, על-פניו; וידבר אתו אלקים, לאמר. ד אני, הנה בריתי אתך; והיית, לאב המון גוים. ה ולא-יקרא עוד את-שםך, אברם; והיה שםך אברם, כי אב-המון גוים נתתיך. ו והפרתי אתך במאד מאד, ונתתיך לגוים; ומלכים, ממך יצאו. ז והקמתי את-בריתי ביני ובינך, ובין זרעך אחריך לדרתם-לברית עולם: להיות לך לאלקים, ולזרעך אחריך. ח ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגרד, את כל-ארץ כנען, לאחזת, עולם; והייתי להם, לאלקים. ט ויאמר אלהים אל-אברם, ואתה את-בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך, לדרתם. י זאת בריתי אשר תשמרו, ביני וביניכם, ובין זרעך, אחריך: המול לכם, כל-זכר. יא ונמלתם, את בשר ערלתכם; והיה לאות ברית, ביני וביניכם. יב ובן-שמנת ימים, ימול לכם כל-זכר--לדרתיכם: יליד בית--ומקנת-כסף מפל בן-נכר, אשר לא מזרעך הוא. יג המול ימול יליד ביתך, ומקנת כסףך; והיתה בריתי בבשרכם, לברית עולם. יד וערל זכר, אשר לא-ימול את-בשר ערלתו--ונכרתה הנפש ההוא, מעמיה: את-בריתי הפר.

טו ויאמר אלקים, אל אברם, שרי אשתך, לא תקרא את שמה שרי: כי שרה, שמה. טז וברכתי אתה, וגם נתתי ממנה לך בן; וברכתי ויהיה לגוים, מלכי עמים ממנה יהיו. יז ויפל אברם על-פניו, ויצחק; ויאמר בלבו, הלבן מאה-שנה יולד, ואם-שרה, הבת-תשעים שנה תלד. יח ויאמר אברהם אל האלקים: לו ישמעאל יחיה לפניך. יט ויאמר אלקים, אבל שרה אשתך ילדת לך בן, וקראת את שמו יצחק; והקמתי את-בריתי אתו לברית עולם, לזרעו אחרי. כ ולישמעאל, שמעתיך, הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו, במאד מאד: שנים-עשר נשיאם יוליד, ונתתיו לגוי גדול. כא ואת-בריתי, אקים את-יצחק, אשר תלד לך שרה למועד הזה, בשנה האחרת. כב ויכל, לדבר אתו; ויעל אלקים, מעל אברם. כג ויחם אברם את-ישמעאל בנו, ואת כל-ילדי ביתו ואת כל-מקנת כסףו כל זכר, באנשי בית אברם; וימל את-בשר ערלתם, בעצם היום הזה, כאשר דבר אתו, אלהים. כד ואברהם בן-תשעים ותשע, שנה: בהמלו, בשר ערלתו. כה וישמעאל בנו, בן-שלש עשרה שנה: בהמלו את, בשר ערלתו. כו בעצם היום הזה, נמול אברם, וישמעאל, בנו. כז וכל-אנשי ביתו יליד בית, ומקנת-כסף מאת בן נכר נמלו, אתו.

2) זוהר – פרשת ויגש, דף רה:

"כי אברהם לא ידענו"² דהא אף על גב דביה קיומא דעלמא לא אשתדל עלן כמה דאשתדל על ישמעאל דאמר "לו ישמעאל יחיה לפניך" (בראשית יז, יח).

3) רש"י – פרק יז, פסוק יח

לו ישמעאל יחיה - הלואי שיחיה ישמעאל, איני כדאי לקבלר מתן שכר כזה:
יחיה לפניך - יחיה ביראתך, כמו (פסוק א) התהלך לפני, פלח קדמי:

4) ספר הליקוטים – פרשת תולדות, ד"ה ויהי כי זקן יצחק (אריז"ל)

כי אדה"ר כשחטא, כדי ליתקן נתגלגל בגי האבות וחווה בגי האמהות, ואמנם אברהם תיקן עון העבודה זרה כשהושלך לאור כשדים, כדכתיב "ואשיריהם תשרפון באש" (דברים יב, ג). ולא עליו אלא על ניצוץ ישמעאל שהיה בו כלול אז עדיין, בסוד הצדיק הנתפס בעון הדור. ולזה

¹ ע"פ שבילי פנחס (ר' פנחס פרידמאן שליט"א) – פרשת לך לך, מאמר יז

² ע"פ ישע"י סג, טז – "כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו, וישראל לא יפירנו אתה ד' אבינו גאלנו מעולם שםך."

³ אולי צ"ל בדי אמהות – עיין עץ הדעת טוב להרה"ק ר' חיים ויטאל, פרשת תולדות ד"ה או יראה (מצ"ו)

כשיצא ישמעאל מן גוף אברהם חזר לסורו, כדכתיב "ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק" (בראשית כא, ט) זו עבודה זרה כדרז"ל, וכשראה אברהם שישמעאל רשע וחייב מיתה, לזה אמר "לו ישמעאל יחיה לפניך" (בראשית יז, יח) ר"ל שיחזור בתשובה, **וכן היה שחזר בתשובה כידוע, ואח"כ ניצוץ הטוב שהיה בישמעאל יצא ממנו יתרא הישמעאלי שלקח בת נחש, והבן.**

(5) מסכת שבת דף נה:

ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד. וכולהו גמרא לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה קרא, דכתיב "וְיָאֵת עֲמֹשָׁא שָׁם אֲבִשָׁלָם תַּחַת יוֹאָב עַל הַצָּבָא; וְעֲמֹשָׁא בֶן אִישׁ, וְשֵׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרָאֵלִי, אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַיִל בַּת נָחָשׁ, אַחֹת צְרוּיָה אִם יוֹאָב" (שמואל ב, יז, כה). וכי בת נחש הואי? והלא בת ישי הואי, דכתיב "ואחיותיהן צרויה ואביגיל" (דברי הימים א, ב, טז)? אלא בת מי שמת בעטיו של נחש.

(6) דברי הימים א' – פרק ב, פסוק יז

וְאֲבִיגַיִל יִלְדָה אֶת עֲמֹשָׁא; וְאֲבִי עֲמֹשָׁא יִתְרַ הַיִּשְׂמֵעֵאֲלִי.

(7) רש"י (שם)

יתר הישמעאלי - ובשמואל ב' (יז, כה) כתוב "הישראל"י, בארץ ישמעאל היה דר...

(8) רד"ק (שם)

יתר הישמעאלי - הוא יתרא הישראלי, וקראו ישמעאלי לפי שגר בארץ ישמעאל, ולפיכך קראו ישראל שלא יחשוב אדם לפי שקראו ישמעאלי שהיה מזרע ישמעאל אלא מזרע ישראל היה:

(9) ילקוט שמעוני – שמואל א, רמז קכז

רבי שמואל אמר, יתרא ישמעאלי הוה ואת אמרת ישראל, אלא ישמעאלי היה ונכנס לבית המדרש, ומצא את ישי שהיה יושב ודורש "פנו אלי והנשעו כל אפסי ארץ: כי אני אל-אין עוד" (ישעי' מה, כב), מיד נתגייר ונתן לו בתו.

(10) מסכת סוכה דף נב:

"וַיִּרְאֵנִי ד' אַרְבָּעָה חֲרָשִׁים" (זכרי' ב, ג) מאן נינהו ארבעה חרשים? אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: **משיח בן דוד, ומשיח בן יוסף, ואליהו, וכהן צדק.**

(11) זוהר – פרשת בראשית, דף כה:

ורזא דמלה "לא יסור שֶׁבֶט מִיְהוֹדָה" (בראשית מט, י) דא משיח בן דוד, "וּמְחַקֵּק מִבְּיַן רַגְלָיו" דא משיח בן יוסף.

(12) לקוטי תורה – פרשת כי תצא (אריז"ל)

והנה גלות בבל הוא נגד הראש, לכן נאמר "אנת הוא רישא דדהבא" (דניאל ב, כח), ומדי ופרס הוא נגד הזרועות שהם שתיים, ויון נגד הגוף שהוא אחד, ואדום וישמעאל נגד הירכיים שהם שתיים וארוכים.

(13) בראשית (ויצא) - פרק ל, פסוק כה

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יִלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף; וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבֵן שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָה אֶל-מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי.

(14) רש"י (שם)

כאשר ילדה רחל את יוסף - משנולד **שטנו של עשו**, שנאמר "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש" (עובדיה א יח), אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב:

15) פרקי דרבי אליעזר – פרק כז⁴

"והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו", "אימה" זו מלכות אדום... "חשכה" זו מלכות יון... "גדולה" זו מלכות פרס ומדי... "נופלת" זו מלכות בבל שנפלה בידם ישראל, "עליו" אלו ישמעאלים שעליהם בן דוד יצמח, שנאמר "אוֹיְבֵיו אֶלְבֵּישׁ בִּשְׂת; וְעָלְיוּ יָצִיץ נְזָרוֹ" (תהלים קלב, יח)

16) קב הישר – פרק קב (ר' צבי הירש קאידנור זצ"ל)

ידוע שמכח חטא אדם הראשון גברו ב' קליפות שור וחמור, וחמור הוא קליפות ישמעאל ושור הוא קליפת אדום... והנה כנגד שתי קליפות שור וחמור, יש בקדושה משיח בן דוד דהוא יתגבר על הקליפה של חמור בסוד עני ורוכב על החמור, ומשיח בן יוסף איקרי שור כמו שאמר הכתוב "בכור שורו הדר לוי" (דברים לג, יז)⁵.

17) זוהר – פרשת שמות, דף יז.

"ושפחה כי תירש גבירתה", דא הגר דאולידת לישמעאל שעשה כמה רעות לישראל, ושלט בהם ועינה אותם בכל מיני ענויין וגזר עליהם כמה שמדות, ועד היום הם שולטים עליהם ואינם מניחים להם לעמוד בדתם, ואין לך גלות קשה לישראל כמו גלות ישמעאל.

18) זוהר – פרשת פקודי, דף רלב:

דוד איהו הוה מלכא בהאי עלמא ודוד יהא מלכא לזמנא דאתי, ועל דא אמר "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה"...

19) משנה – מסכת יבמות דף עו:

מתני' עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מיד...

20) מסכת יבמות דף עו-עז.

גמי. מנא ה"מ א"ר יוחנן דאמר קרא (שמואל א יז, נה) וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי ולא ידע ליה והכתיב (שמואל א טז, כא) ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים אלא אאבוה קא משאיל ואביו לא ידע ליה והכתיב (שמואל א יז, יב) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלוסא ויצא באוכלוסא ה"ק שאול אי מפרץ אתי אי מזרח אתי אי מפרץ אתי מלכא הוי שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי מ"ט אמר ליה שאל עליה דכתיב (שמואל א יז, לח) וילבש שאול את דוד מדיו כמדתו וכתיב ביה בשאול (שמואל א ט, ב) משכמו ומעלה גבוה מכל העם. **א"ל דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו, מ"ט דקאתי מרות המואביה!** א"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אלא מעתה ממזר ולא ממזרת ממזר כתיב מוס זר מצרי ולא מצרית? שאני הכא דמפרש טעמא דקרא (דברים כג, ה) על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם. היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים? אישתיק. מיד ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם... צא ושאל בבית המדרש, שאל אמרו ליה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אקשי להו דואג כל הני קושייתא אישתיקו. בעי לאכרוזי עליה מיד (שמואל ב יז, כה) "וְיָאֵת עֲמֹשָׁא שֵׁם אֲבִשָׁלִם תַּחַת יוֹאָב עַל הַצָּבָא וְעֲמֹשָׁא בֶן אִישׁ וְשֵׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרָאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַיִל בַּת נָחָשׁ" וכתיב (דברי הימים א ב, יז) "יתר הישמעאלי" אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל⁶ ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית...

⁴ מהדורת חורב⁵ וע"ע פרי צדיק – פרשת וישלח, אות ה⁶ עיין בן יהוידע